

УДК: 94:392.1(575.2)(04)
DOI:10.35254/bhu/16948130_2021_55_23

Таштанова Б.,
Кыргыз Республикасынын
Улуттук илимий
академиясы,
аспирант

XX К. АЯГЫНДА БИШКЕК ШААРЫНЫН ЖАҢЫ КОНУШТАРЫНДА НАРИСТЕЛЕРДИ ТАРБИЯЛООДОГУ КААДА-САЛТТАР

Кыскача мазмуну

Макалада, XX к. аягында Бишкек шаарынын тегерегинде пайда болгон алгачкы жаңы конуштарда жашаган кыр-гыз үй-бүлөлөрүндө наристе балдарды тарбиялоодогу каада-салттар иликтөөгө алынды. Негизги көңүл, бала төрөлгөндөн кийинки алгачкы жылга бурулуп, ошол мезгилдин ичинде баланы дени сак кылып чоңойтууга багытталган аракеттер иликтенди. Мында баланы багуудагы азыркы мезгилдеги заманбап салттар, ыкмалар элдик тажрыйбага, ишенимдерге негизделген ырымдар, жөрөлгөлөр менен айкалышып тургандыгы көрсөтүлдү. Ошону менен катар эле жалпы социалдык-маданий өнүгүү деңгээлинин, шаарлашуунун тийгизген таасирлери менен болгон айрым өзгөрүүлөр аныкталды. Наристенин ата-энесине, бир туугандарына тартуулаган жагымдуу эмоциялык маанай тууралуу сөз козголду. Баланы багып тарбиялоодогу кыйынчылык жараткан жагдайлар учкай талдоого алынды. Козголгон маселе, ошол жылдары өлкөдө болуп өткөн чоң саясий, социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр менен байланышта каралды.

Түйүндүү сөздөр: жаңы конуш, наристе, сүйүнчү, ороо-чулгоо, бешик, жентек, кырк көйнөк, чач алдыруу, ишеним, ат коюу.

ОБЫЧАИ И ОБРЯДЫ В ВОСПИТАНИИ МАЛОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ В НОВЫХ ЖИЛЫХ МАССИВАХ Г. БИШКЕК В КОНЦЕ XX ВЕКА

Аннотация

В статье исследованы обычаи и обряды, связанные с воспитанием грудных детей в семьях, затрагиваемая проблема рассмотрена в контексте со значительными политическими, социально-экономическими изменениями, которые произошли в те годы у кыргызов, проживавших в новых жилых массивах г. Бишкека, образованных в конце XX века. Основное внимание уделено первому году жизни младенца, исследованы предпринимаемые усилия по уходу за ним, в целях обеспечения здорового развития. Показано, как современные средства и методы могут сочетаться с ритуалами и празднествами, которые основаны на народных традициях и верованиях. Наряду с этим, определены некоторые трансформации, происходящие под влиянием общего социально-культурного развития, урбанизации. Ведется речь о создании для ребенка положительной эмоциональной атмосферы в кругу родителей и братьев-сестер.

Ключевые слова: новый жилой массив, малолетний ребенок, сүйүнчү, пелёнка, колыбель, жентек, кырк көйнөк, стрижка волос, поверье, имянаречение.

CUSTOMS AND RITES RELATED TO UPBRINGING OF BABIES IN KYRGYZ FAMILIES RESIDING IN NEW HOUSING ESTATES IN BISHKEK CITY AT THE END OF XX CENTURY

Abstract

In the paper customs and rites related to upbringing of babies in Kyrgyz families residing in new housing estates in Bishkek city at the end of XX century. A special attention is paid to the baby's first year, to provide healthy development, ongoing baby care efforts are investigated. It is demonstrated how up-to-date means and methods can combine with rites and celebrations based on folk traditions and beliefs. Also, some transformations going on under influence of general social-cultural development and urbanization. Considered creation of positive emotional media for the baby among parents and siblings. Some problems connected with difficulties in baby education are studied.

Keywords: new housing estate, baby, süiünchü (gift for communicating good news), diaper, cradle, jentek (feast on birth), forty-days-underwear, haircut, popular belief, name-giving.

XX к. акыркы он жылдыгына чейин эле чоң шаарларда жашаган кыргыз үй-бүлөлөрүнүн салыштырма салмагы кыйла эле төмөн болгон. Алардын басымдуу бөлүгү элет жерлеринде жашап, кыргыз элинин эски салттарын, социалдык нормаларын, үрп-адаттарын сактап келишкен. Ошону менен катар эле, СССРдеги кайра куруу саясаты жүргүзүлгөн 1980-жылдардын акырында шаарда жашаган айылдан чыккан тургундардын, айрыкча иштеген жумушу бар, бирок, турак-жайы жок жаштардын саны көбөйө баштаган. Анын үстүнө алардын негизги массасы бой жашаган адамдар эмес, балалуу үй-бүлөлөр болгон [1, 79-б.].

Ушул жылдары окуу жайларды бүткөндөрдүн ичинен да ар кандай жолдор менен шаарда калууга умтулгандар көбөйө баштаган. 1991-ж. мурдагы союздук мамлекет ыдырап, ага кирген республикалар мындан аркы өнүгүү жолун өзүлөрү колдоруна алып, эл аралык укуктун субъектисине айланышкан. Бул жылдар экономикалык байланыштардын үзүлүшүнө, системалык кризиске, инфляциянын болуп көрбөгөндөй өсүшүнө алып келген. Жаңы мамлекеттердин түзүлүшү, өзүлөрүн бөтөн сезип, жаңы пайда болгон өлкөлөр менен келечектерин байланыштырбаган адамдардын, үй-бүлөлөрдүн тарыхый мекенине туруктуу жашоо үчүн кетүүсүнө түрткү болгон. Мындай жүрүм Кыргызстанда да орун алып, орус, украин, немец ж. б. улутундагылардын далайы Россияга, Германияга ж. б. өлкөлөргө кетишкен. Алардын ичинде урбандашкан калктуу пункттарда, Бишкек, Ош сыяктуу чоң шаарларда жашап келгендер көп болгон.

Шаардагы жашаган кыргыз улутундагы калктын салыштырма салмагынын аз да болсо өсүшүнө, башка улуттагы элдердин бир бөлүгүнүн тарыхый ата мекенине кетиши менен катар, 1989-ж. Фрунзе шаарынын чеке белинен турак-жай салууга жер участкаларын бөлүп берүү да таасир берген. Каттоодон өткөн жаңы конуштардагы кыргыз тургундарынын эсебинен борбордо жашаган кыргыздардын саны сезилээрлик көбөйгөн. Кеткен эмигранттардын үйлөрүн сатып алган кыргыздар шаардын борбордук бөлүгүндө да жашай башташкан. Бул жүрүмдөр, шаарда жашаган кыргыз үй-бүлөлөрдөгү балдарды тарбиялоого таасирин тийгизбей койгон эмес. Постсоветтик мезгилдеги кыргыздардын ички миграциясы каада-салттардагы регионалдык айырмачылыктардын жоюлушуна шарт түзгөн. Айрыкча мындай корүнүш Бишкек, Ош ж. б. шаарлардагы жаңы конуштардын тургундарына мүнөздүү болгон [2, 510-б.].

Көп жылдардан бери Фрунзе сыяктуу чоң шаарда жашап, андагы жашоо тартиптери, коомдогу жүрүм-турум нормаларын өзүлөрүнө сиңирген ата-энелер менен айыл-кыштактарда чоңоюп, салттуу маданиятты алып жүргөн шаарда салыштырмалуу кийин жашай баштаган үй-бүлөлөрдө балдарды тарбиялоодо айрым айырмачылыктар кезиккен. Булардын биринчисинде балдарга эркиндик көбүрөөк берилип, үй ичиндеги айрым жумуштар менен чектелген. Ал эми шаарга кийин келген үй-бүлөлөрдө элдик тарбиянын ыкмаларына басым жасалып, балдары сырттагы чарбалык иштерге көбүрөөк аралашкан.

Үй курууга жер участкаторуна ээ болгон жаш үй-бүлөлөрдүн 1990-жылдардагы негизги күч-аракеттери

өзүлөрүнүн менчик турак-жай маселесин чечүүгө бурулган. Курулуш материалдарынын тартыштыгы, акча каражаттарынын жоктугу чоң көйгөйлөрдү жараткан. Мындай шарттарда бардык эле ата-энелер, балдардын социалдашуусуна толук кандуу оң таасир бере алган эмес. Анын негизги себептеринин бири катары, өзүлөрүнүн жашоосун камсыздоо үчүн көп иштеш керек эле, анын үстүнө көптөгөн завод-фабрикалар, кыйроого учураган. Бара-бара мамлекеттик менчиктен ажыратылган мындай ишканалар менчиктештирилип жеке колдорго өткөн.

XX к. акыркы он жылдыгындагы гиперинфляция, жумушсуздук менен коштолгон системалык кризис жылдарында балдарга тарбия берүүгө таасир бере ала турган агенттер бул ишке мурдагыдай тартыла албай калган. Каражаттын, убакыттын тартыштыгы, керек болсо кризис жылдарындагы жалпы маанай балдарды тарбиялоодо өзүнүн терс таасирин берген. Анын үстүнө мамлекеттик, муниципалдык, айрым мекемелердин бала-бакчаларынын саны да кыскарган. Мындай шарттарда, жаңы шаардыктардын көпчүлүгү эле кылымдар бою кыргыздардын ата-бабалары топтогон элдик бай тажрыйбаны колдонуу менен өз балдарын тарбиялоону улантышкан. Буга алардын салттуу соционормативдик маданиятты алып жүргөндүгү мүмкүндүк бергендигин белгилеп коюш керек. Ошону менен бирге эле Советтер Союзунун акыркы жылдары сезиле баштаган үй-бүлө статусунун төмөндөө тенденциясынын азыркыга чейин тийгизип жаткан терс таасирин белгилебей коюуга болбойт. [3, 92–94-б.]

Республикадагы 1990-жж. түзүлгөн экономикадагы, социалдык мамилелердеги кризис шарттарында наристелерди тарбиялоодо колдонулган каада-салттар, тыюулар кызыгууну жаратат. Салттуу жөрөлгөлөрдүн, ырымдардын шаар четиндеги жаңы конуштардын тургундарында сакталышы жана айрым өзгөрүүлөргө учурашы жалпы социалдык-маданий өнүгүү деңгээлине, урбандашууга ж. б. факторлорго байланыштуу болгон.

Бардык эле үй-бүлөлөрдө келиндин төрөтүнө жакындаганда алдын ала наристеге кийимдерди, ороо-чулгоолорун даярдап коюу жасалган эмес. Анын себебин, мурдтан ороо-чулгоолорду камдап коюу баланын төрөлүшүнө залакасын тийгизип коюшу мүмкүн деген ишеним менен түшүндүрүшөт. Айрыкча бул келиндин биринчи төрөтүндө көбүрөөк колдонулган. Ошондой болсо да, алдын ала жалаяктарын, распашонка деп аталган көйнөктөрүн, жылуу момозуй кофтааларды, топуларын, одеялын, жуурканын (аны колго да жасачу) базардан же дүкөндөрдөн алып алдын ала эле даярдап койгондор көп эле болгон. Эмчектеги наристелерге чыптама, түймө байпак, пинетка, ползунка (аталган кийимдердин аталыштары орус тилинен өздөштүрүп алынып, кеңири колдонулган — Б. Т.) сыяктуу кийимдер кийгизилген. Моюну токтосун деп башына жоолук салып орошкон.

Келин төрөт үйүнө кирген эшиктен эмес, башка эшиктен чыкканын учурларды айтышкандар бар. Бала төрөлгөндө мурда эненин көкүрөгүнө жылаңач жаткырган эмес. Аны өзүнчө бөлмөдө кармап, оролгон абалында эмизгенге алып келген. Акушер врач, медайымдар сыртта күтүп турган күйөөсүнө же башка жакын туугандарына сүйүнчү деп жакшы кабарды айтышкан. Адатта сүйүнчүсүнө акча беришкен. Салттуу коомдо сүйүнчү

берүүдө айырмачылык байкалып, төрөлгөн эркек бала үчүн, кызга караганда көбүрөөк бергендигин Д. Молдокулованын талаа этнографиялык материалдары көрсөтүп турат [4, 46-б.].

Мурдагы салттуу коомдо адаттагы көрүнүш болгон киндик эне деген түшүнүк шаардыктарда бул жылдары колдонуудан чыгуусу тереңдеген. Киндик энеси ким дегенде айрым респонденттер, төрөттү кабыл алган акusher, гинеколог же медайым да деп жооп бергендер кезигет. Мунун объективдүү себеби, төрөттү үй шартында кабыл алуунун жокко эсе болушу менен түшүндүрүлөт. Аялынын төрөтүн кабыл алууга катышкан шаардык кыргыздар 2000-жылдардын ортосунан тартып болушу ыктымал. Андай мисалдардын бирин белгилүү журналист МЭ өзү массалык маалымат каражаттары аркылуу кабарлагандыгы кызыккандар үчүн белгилүү.

Эгемендүүлүктүн алгачкы он жылдыгында балдарга коюлган аттарда эркиндикке, адилеттүүлүккө, илим-билимге умтулуу, экономикалык кризиске байланыштуу жашоо-шарттын оордугуна карабастан, жаш көз каранды эмес мамлекеттин жаралганына кубануу балдарга ат тандоого таасирин бергендиги байкалат. Албетте, мааниси жакшы, мурдаган коюлуп келе жаткан аттар колдонула берген. Ат коюу укугу жаңы конуштарда жашаган жаш үй-бүлөлөр биринчи балдарынын аттарын коюп берүү укугун өз ата-энесине берген учурлар көп кезиккен.

1990-жылдары ошол кездеги көз каранды эмес мамлекеттердин жетекчилеринин, башка таасирдүү саясатчылардын ысымдарын тандагандар да кезиккен. Алардын ичинде Кыргызстандын алгачкы президенти А. Акаев, Казакстандын президенти Н. Назарбаевдей эл башкарган чыгаан адамдар болсун деген ой менен алардын аттарын балдарына койгондор болгон. Коюлган аттардын ичинде өлкөдө тынчтык болуп, элдердин ортосунда ынтымак болсун деген тилек менен коюлган аттар да кезиккен. Буга мисал катары Ак-Өргөө конушунда жашаган Улуттук илимдер академиясынын Тил жана адабият институтунун илимий кызматкери 1990-ж. төрөлгөн баласына Элбир деген ат койгонун келтирсе болот. Кыргызстандын түштүгүндө ушул жылы улуттар ортосундагы жанжалга айланып кеткен окуя, ар улуттагы элдердин ортосундагы биримдиктин маанисин терең түшүнүп балалаш керек деген ойго түрткөн. Ошондуктан өлкөнүн эли бир эле деп кабылдаш керек деген ойдо, баласына жакшы тилек менен ушундай ат койгом дегенин этнограф А. З. Жапаровго көп жыл мурда айтып берген.

Баланы каттоо кыргыз элинин салтына жараша жүргүзүлүшү керектигин киргизген официалдуу чечимге ылайык эркек балдарга мурда дээрлик бардык граждандар колдонгон фамилиянын ордуна уулу (м: Асан уулу Эркин), ал эми кыздар үчүн кызы (м: Жаныбек кызы Кымбат) деген норма колдонула баштаган.

Жаңы төрөлгөн баланы төрөт үйүнөн чыгаруу чакан майрам уюштуруу менен коштолуп, ал жакка эң жакындары барган. Ата-энеси төрөттү кабыл алган врач, медайымдарга ыраазычылыгын билгизип, гүл тартуулашкан. Шампан ачып каалоо-тилектерин айтышкан, же коробкадагы шоколад, коньяк же башка спирт ичимдиктери салынган баштыкты белекке беришкен. Төрөт үйүнүн алдынан сүрөткө чогуу түшүү салтка айланып калган.

Ал эми үйүнө келип босогону аттаардан мурда, баланын башынан сууну тегеретип анын ден соолугун, аман-эсен чоңоюшун тилеген сөздөрдү айткан. Андан кийин чыныдагы сууну төгүп, сыртка көмкөрүп коюп баланы үйгө киргизген. Баланы алып келгенде ырым кылып сен келдиң сен менен кошо жакшылыктар келсин деген сөздөр айтылат. Өмүрү узун, дени сак, келечеги жакшы болсун деп сары май менен оозандыруу ырымын жасагандар кезиккен.

Шаардагы жаңы конуштарда жашаган көпчүлүк үй-бүлөлөрдө төрөгөн келин жаш сорпо ичип тыңысын деп кой, козу союп, же базардан эт сатып алып бышырып беришкен. Мындай келиндердин төрөттөн кийин тиши бошоп калбасын деп бөйрөк тиштетишкен. Баланын моюну шылкылдабай түз өссүн деген ишеним менен, кайнатылып бышкан моюнду сындырбай таза мүлжүгөндөн кийин, айрым учурда ортосунан шиш өткөрүп бийик жерге тикесинен илип койгон. Аталган ырым азыркы күндөрдө да айрыкча айыл-кыштактардагы үй-бүлөлөрдө наристенин дене бою, акыл-эсинин жакшы өсүшүнө оң таасир берет деген ишеним менен кеңири колдонулуп жаткандыгын айтууга болот.

Жаңы төрөлгөн наристенин өсүшүнө жылуу сууга салуу жакшы таасир берет тургандыгы белгилүү. Алгачкы жолу сууга салып киринтүүдө баланын энесине кайын энеси же бул боюнча тажрыйбасы бар башка жакын тууганынын бири жардам берген. Баланы киринтүүдө туздуу сууну, колдонуу ит уйгак (череда) сыяктуу чөптүн тундурмасын колдонушкан. Кыркын чыгарганча наристени тез-тез эле сууга салып турушкан. Бул мезгилдин ичинде тырмагы алынган эмес. Андан кийин гана тырмагы, карын чачы алынган жана аларга байланыштуу ырым-жырым, жөрөлгөлөр жасалган. Кыркы чыкканга чейин баланы башкаларга көрсөтпөй багыш керек деген ишенимге байланышкан тыюуну сактагандар да болгон.

Мурдагы салттуу коомдо кыркын чыгарганда кырк көйнөк деп аталган курак көйнөк кийгизген. Мында айылдагы кадыр-барктуу адамдардын эски кийимдеринен алынган айрындылардан куралып тигилген кырк көйнөктү тигип, бала ошолордой даражага жетсин деген тилек менен кийгизишкен. Эжелер анын оң таасир бере турган магиялык касиетине ишенишкен [5, 126-б.]. Бирок, бир системадан экинчи системага өтүп жаткан, кыйынчылык менен коштолгон өткөөл мезгилде, шаардык кыргыз үй-бүлөлөрүнүн баары эле кырк көйнөк кийгизе бербегендигин талаа этнографиялык материалдары көрсөттү.

Жентек — адамдын өмүр сүрүүсүнө байланыштуу өткөрүлө турган алгачкы той. Ал азыркы күндө да ар бир үй-бүлөдө өткөрүлүп келе жатат. Тойго жакын туугандары, кошуналары чакырылган. Көк-Жар, Ак-Өргөө сыяктуу жаңы конуштарда кошуналар менен алака катыш мамилелер түзүлгөн учурлар көп кезигип, аларды өзүнчө чакырып сый көрсөтүү менен батасын алуу адатка айланган. Бишкек шаарында жашаган, жердиги өлкөнүн түштүк райондорунан болгон келиндин ата-энелери адатта белекке бешик алып келишкен. Мурда жентек тойду бала төрөлгөн күнү эле өткөрүп, келгендер көрүндүк беришсе, азыркы мезгилде аталган тойду кырк күндөн кийин жасап жүрүшөт. Салттуу кыргыз коомунда наристе төрөлсө ачып, жентек кылабыз

деп карынга сары май куюу кеңири колдонулган. Ал эми шаардык кыргыздарда XX к. 90-жылдарында жен-текте карынга куюлган сары май ачуу сейрек учураган.

Шаардык үй-бүлөлөрдө жаңы төрөлгөн балдардын баары эле бешикке салына бербейт. Баласын манежге жаткырууга артыкчылык бергендер да көбөйө баштаган. Салтты бекем сактап, бешикке бөлөө балага да, энеге да тынч, гигиеналык жактан таза болот деген ой менен колдонгондор болгон. Андай үй бүлөлөрдө бешикке салууга байланыштуу ырым-жырымдар аткарылып, чакан тойго айланган. Бул аземге келген аялдар бешиктин ороосуна жарай турган мага, ороо-чулгоо, башка белек алып келишкен. Чүкө, балка, тыйын, кайчы, бычак сыяктуу буюмдарды колдонуу менен ырымдар жасалган. Баланы бешикке бөлөп жатып Батма-Зуура, Умай эненин колу менен аткарылып жаткандай сөздөрдү айтып, наристеге жакшы тилектерди тилешкен [6, 44-б.]. Бирок, шаардык айрым үй-бүлөлөрдө той кылбастан эле бешикке бөлөгөндөр болгон. Баланы коргоочусу болуп эсептелген Умайдун образы кыргыз эле эмес, башка түрк элдеринин маданиятында да кеңири тараган. Кыргыздардын мисалында ал окумуштуулардын бир тобу тарабынан изилдөөгө алынган.

1990-жылдары баланын чачын биринчи жолу алдырууга байланыштуу жөрөлгө шаардагы жаңы конуштарда жашаган кыргыздар тарабынан элет жерлериндегидей эле колдонулуп келген десек жаңылышпайбыз. Бул салтка ылайык, наристенин ата-энеси, жакшы алака-катышта болуп жүрсөк деген тилек менен жакын санаган кишиникине баласынын чачын алдырганы барышкан. Ал үчүн печенье, конфет, кант ж. б. азыктардан турган дасторкон, белекке берчү көйнөк, жоолуктарын алдын ала даярдашкан. Айрымдары дасторконго арак, коньяк сыяктуу ичимдиктерди кошкон учурлар болгон.

Адатта баланын таякесинин бирине жээнинин чачын ырымдагып алдыруу басымдуулук кылган. Мында үй ээси кой же козу союп, дасторкон жайып келгендерди коноктошкон. Балага жакшы тилектер айтылган. Сый тамак желип бүткөндөн кийин балага бата берилген. Ал эми чач алган киши, өзүнүн экономикалык абалына, көңүлүнө жараша наристеге мал энчилеген (кой, торпок, тай). Мал тартуулоо айрыкча шаардык үй-бүлө айыл жериндеги тургандардыкына барганда болгон. Ал эми шаардык үй-бүлөгө биринчи чачын алдырганы келгенде белек акчалай түрүндө берилген. Карын чачты кыргыздарда кырк күндөн кийин алдырган деген маалымат Ф. А. Фиельструптун эмгегинде келтирилген [7, 79-б.]. Бирок бул мөөнөт кийинки мезгилдерде шарттуу мүнөзгө ээ болгондуктан, ал так сакталбагандыгын белгилесе болот.

Баланын өмүрүнүн алгачкы жылдары үй-бүлөдө, эне-атасы менен бир туугандарынын жанында өтөт. Анын тишинин жарылышы, күлкүсү, жөргөлөй башташы, кас туруп, кадам шилтегенге умтулушу аларга жакшы эмоционалдык маанайды жаратат. Бала жана өспүрүм кездеги социалдашууда, дал ушундай жаш кезинде нормативдик-баалуулуктар жана психологиялык каркас калыптанып, инсандык өнүгүүсүн аныктап жаткан мезгил болгондуктан аларга таасир бере турган үй-бүлө болуп эсептелет [8, 14-б.]. Наристени торолтуп, чоңойтуу бир топ түйшүктү жаратат. Анын ар кандай илдеттерге, оору-сыр-

коолорго туруштук берип өсүшү үчүн шаардыктар негизинен врачтарга кайрылышкан. Ошону менен бирге эле элдик тажрыйбага, ишенимдерге байланыштуу эмдеп-домдоолорду да колдонгон учурлар көп эле кезиккен. Айрыкча бул көз тийгенге байланыштуу кирнелегенге тиешелүү. Балдардын итий, быжы, эненин эмчегинин сезгенүүсү сыяктуу ооруларды ар кандай ырымдарды жасоо менен дарылаганга умтулушкан мисалдар жетиштүү.

Ошол жылдардагы наристелерди ар кандай шылдырак, ышкырык сыяктуу добуш чыгарган оюнчуктар менен алаксытып ойнотушкан. Жаңы конуштардан алынган маалыматтарга караганда, ал жылдары кичинекей балдарга жумшак гана оюнчуктарды тандоо деле болгон эмес.

Жыйынтыктап айтканда, баланын төрөлүшү жана эң алгачкы жылдагы өмүрүнө байланышкан салттуу кадамдар менен жөрөлгөлөр шаардык тургундардын катарына кийинчерээк кошулган жаңы конуштардагы кыргыз үй-бүлөлөрүндө кеңири колдонулган. Ошону менен катар эле наристенин төрөлүшүнө, тарбияланышына байланыштуу каражаттардын, ырым-жырымдардын кээ бирлери колдонуудан чыга баштаган.

Адабияттар

1. Костюкова И. А. *Сельско-городские мигранты социальные проблемы и участие в национально-политическом движении* / И. А. Костюкова // *Этносоциальные процессы в Кыргызстане*. — М. 1994. С. 75–93.

2. Асанканов А. *Кыргызы* / Отв. ред. Асанканов А., О.И. Брусина, А.З. Жапаров. — М.: “Наука”, 2016. — 623с.

3. Молдокулова Д. Т. *Кыргыздардын салттык жүрүм-турум маданияты (XIX кылымдын аягы—XX кылымдын башы)*— Бишкек: Ж.И. “Сарыбаев Т. Т.”, 2016. — 150 с.

4. Токсонбаев Р. Н. *Социалдык-экономикалык кризис шарттарындагы заманбап кыргыз үй-бүлөсүнүн абалы* / Р. Н. Токсонбаев, Г. С. Мамбетказиева // *Бишкек гуманитардык университетинин жарчысы*. — 2019. № 47. — 92–94-б.

5. Жапаров А. З. *Биографическое время в традиционной культуре кыргызов* / А. З. Жапаров // *Наследие материальной и духовной культуры Кыргызстана*. — Бишкек: “Илим”, 2005. С. 122–131.

6. Усубалиева А. С. *Адам жашоосуна байланыштуу каада-салттар*. — Б. “Maxprint”, 2016. — 164 б.

7. Фиельструп Ф. А. *Из обрядовой жизни киргизов начала XX в.* — М.: “Наука”, 2002. — 300 с.

8. Селеня Л. П. *Социализация детей и подростков в условиях городской среды: автореф. дисс... канд, социол. наук*. — М. 2008. — 26 с.